

ELŻBIETA POKORZYŃSKA

Uniwersytet Karola Wielkiego w Bydgoszczy

Katedra Informatyki Naukowej i Bibliologii

STAN BADAŃ NAD BIOGRAFISTYKĄ INTROLIGATORSTWA POLSKIEGO

Biografistyka introligatorstwa – prace obce

Na polu biografistyki introligatorstwa za granicą ukazało się wiele prac. Najbardziej kompletna jest biografistyka introligatorstwa francuskiego. Już w 1893 roku ukazała się praca Ernesta Thoinana omawiająca introligatorów od XVI do XVIII wieku¹. Okres dalszy, aż po lata osiemdziesiąte XX wieku obejmuje ceniony i poszukiwany słownik Julienu Fléty. Znajduje się w nim około 5000 nazwisk opracowanych wyczerpująco, z podaniem źródeł². Nadto, tuż po wojnie ukazała się publikacja angielskiego badacza, Charlesa Ramsdena, będąca wykazem introligatorów z epoki rewolucji, cesarstwa i restauracji³. Ramsden był też autorem dwóch wykazów introligatorów brytyjskich. Uwagę przykuwa ich układ, oparty na podziale terytorialnym: w odrębnych wykazach znaleźli się rzemieślnicy angielscy i walijscy, dalej szkoccy i irlandzcy, a w osobnym tomie – Londyńczycy⁴. Bazę źródłową stanowiły dla Ramsdena przede wszystkim księgi adresowe, katalogi anty-

¹ E. Thoinan, *Les relieurs français (1500-1800). Biographie critique et anecdotique...*, Paris 1893.

² J. Fléty, *Dictionnaire des relieurs français ayant exercé de 1800 à nos jours*, Paris 1988.

³ C. Ramsden, *French bookbinders 1789-1848*, London 1950.

⁴ Tenże, *Bookbinders of the United Kingdom (outside London) 1780-1840*, London 1954; tenże *London Bookbinders 1780-1840*, London 1956.

kwarskie, katalogi zbiorów i bibliofilskie publikacje oprowoznawcze. Tomy zaopatrzone w indeksy topograficzne. Każda z list Ramsdena obejmuje około 2000 nazwisk. Założenia metodologiczne autor opisał we wstępie do pracy poświęconej intrologatorom francuskim⁵. Wytypował pewną grupę postaci pierwszoplanowych, dla których postarał się o sporządzenie szerszej noty biograficznej wraz z odnotowaniem opraw występujących w publikacjach. Pozostałych intrologatorów potraktował rejestracyjnie, podając następujące kategorie danych:

- 1) imię i nazwisko,
- 2) daty życia,
- 3) daty działalności,
- 4) adres, informacje o firmie, współpracownikach,
- 5) źródło.

Biografistykę intrologatorstwa angielskiego dopełnia publikacja Elica Howe, omawiająca w oparciu o źródła archiwalne intrologatorów londyńskich z okresu 1648-1815⁶.

Oprawoznawstwo niemieckie, przy całym bogactwie opracowań, dotychczas nie doczekało się leksykonu intrologatorów. Zestawienie nazwisk intrologatorów XVI-wiecznych stanowi indeks pomnikowej pracy tegumentologicznej Konrada Haedeblera i Ilse Schunke⁷.

Wykaz intrologatorów amerykańskich przygotowała Hannah Dustin French. Obejmuje on lata 1636-1820. Lista w układzie topograficznym zawiera około 500 postaci pochodzących tylko z kilku miast, w tym głównie z Filadelfii, Nowego Jorku i Bostonu. Opisy składają się ze stałych elementów: nazwiska, daty, adresu, sporadycznie uwagi⁸. Lista ta została wykorzystana w bazie intrologatorów amerykańskich znajdującej się na stronie internetowej Amerykańskiego Muzeum Intrologatorstwa. Zamieszczone w niej biogramy są zróżnicowane, niektóre bardzo ubogie, powtarzają informacje z poprzedniego opracowania, inne bogatsze faktograficznie i źródłowo, wzbogacone o materiały ikonograficzne – zwłaszcza reprodukcje reklam lub dokumentów⁹.

⁵ Tenże, *French bookbinders...*, s. 11.

⁶ E. Howe, *A List of London Bookbinders 1648-1815*, London 1950.

⁷ K. Haebler, I. Schunke, *Rollen- und Plattenstempel des XVI. Jahrhunderts*, Leipzig 1928-29, t. 2, s. 460-480.

⁸ H. D. French, *Early American Bookbinding by Hand* [w:] *Bookbinding in America*, pod red. H. Lehmann-Haupt, New York 1941, s. 99-124; *List of American binders 1636-1820*.

⁹ *The American Bookbinders Museum*, [online], [dostęp: 10.05.2013]. Dostępny WWW: <http://www.bookbindersmuseum.com>

Skromna baza czeskich intrologatorów, obejmująca tylko kilkanaście postaci, znajduje się na stronie internetowej Muzeum Oprawy Książki, istniejącego przy Bibliotece Miejskiej w małym miasteczku Loket, w zachodnich Czechach¹⁰.

Poza wydawnictwami ograniczającymi się do zawodu intrologatorskiego, życiorysy intrologatorów zamieszczone są w opracowaniach biograficznych, obejmując np. także drukarzy, księgarzy¹¹. Publikacje poświęcone intrologatorom artystom mają bibliofilski charakter, są bogato ilustrowane i stanowią produkt luksusowy¹².

Publikacje zawierające biogramy intrologatorów polskich

Teksty o charakterze biograficznym to duża część wszystkich publikacji polskich poświęconych intrologatorstwu¹³. Jednak wiele z nich ma niezbyt dużą wartość ze względu na fragmentaryczność ustaleń. Zawartość danych biograficznych jest minimalna, a życiorys konstruowano z kilku przypadkowo odnalezionych informacji. Bywa też odwrotnie, postać bywa znana szerzej z innej działalności, a prawie nic nie wiadomo o jej pracy na polu intrologatorstwa. Wiele publikacje to teksty dziennikarskie, których wiarygodność obniża brak obiektywizmu: wybiórczość, naginanie faktów i wyolbrzymianie zasług w celu ukazania postaci w jak najlepszym świetle. Większą wartość mają te, które stanowią fragment szerszych badań lub odnoszą się do postaci z niedawnej historii, dla których istnieje baza dokumentalna i pamięć rodzinna lub środowiskowa.

Polski słownik biograficzny zawiera około 20 biogramów intrologatorów¹⁴. Nadto znajduje się tam kilka osób, które wprowadziły parafę się zawodem in-

¹⁰ *Mětská Knihovna Loket*, [online], [dostęp: 10.05.2013]. Dostępny WWW: <http://mkloket.cz/cesti-knihari-20-stoleti>

¹¹ G. H. Bushnell, *Scottish Printers, Booksellers and Bookbinders*, Oxford 1932; L. Desgraves, *Dictionnaire des imprimeurs, libraires et relieurs de la Dordogne, des Landes, du Lot-et-Garonne et des Pyrenees-Atlantiques (XVe-XVIIIe siecles)*, Baden-Baden, Bouxwiller, 2005; E. Gordon Duff, *The English Provincial Printers, Stationers and Bookbinders to 1557*, Cambridge 1912.

¹² J. Weber, *An Annotated Dictionary of Fore-edge Painting Artists & Binders (Mostly English & American)*, Los Angeles 2010; P. Ward, *Contemporary designer bookbinders. An illustrated directory*, vol. 1, Cambridge, New York 1995.

¹³ Autorka zajmowała się tym zagadnieniem wcześniej, zob.: E. Bukowska, *Dzieje intrologatorstwa polskiego XIX-XX wieku. Stan badań*. „Roczniki Biblioteczne” 1997, t. 41, z. 1-2, s. 131-152.

¹⁴ *Polski słownik biograficzny*, Kraków 1935-; tamże biogramy następujących intrologatorów: Jan Bajer, Bartłomiej Gędziec, Grzegorz Gomułowicz, Władysław Grabowski, Robert Jahoda, Łukasz Kruczkowski, Jakub Matyaszkiewicz, Jan Modzelewski, Michał Mosiołek, Melchior Nehring, Teofil Nowacki, Jan Patruus, Jan Puget, Kasper Rajman, Krzysztof Różycki, Aleksander Semkowicz, Stanisław Stachowicz, Stanisław z Białej.

troligatora, lecz w biogramie, poza stwierdzeniem tego faktu nie ma żadnych informacji o ich dorobku zawodowym, bowiem osoby przypomniano ze względu na ich działalność na innym polu, zwykle społeczno politycznym¹⁵.

W czterech tomach *Słownika pracowników książki polskiej*¹⁶ znajduje się około 130 biogramów introligatorów (na ogólną liczbę 4346, co stanowi ok. 3 proc. wszystkich biogramów). Na wyróżnienie zasługuje twórca ponad pięćdziesięciu biogramów introligatorów krakowskich – Gustaw Schmagier, głęboko zainteresowany tematyką introligatorską. Poza hasłami samoistnymi, *Słownik* przynosi wyrywkowe informacje o wielu innych introligatorach – np. współpracownikach, uczniach, mistrzach, majstrach pracujących na zlecenie. Nazwiska te pojawiają się w indeksie alfabetycznym. Nie pomaga w ich wyszukaniu hasło rzeczowe „Introligatornie”, które obok introligatorów – pryncypałów zawiera także właścicieli lub zarządców wielobranżowych przedsiębiorstw drukarskich, księgarskich czy wydawniczych, w skład których wchodził także warsztat introligatorski. Nie ma natomiast w tym miejscu introligatorów, którzy byli pracownikami najemnymi i własnych zakładów nie posiadali.

Pojedyncze życiorysy introligatorów znajdują się w innych słownikach biograficznych, np.: w *Czy wiesz, kto to jest?* Stanisława Łozy, *Słowniku grafików Poznania i Wielkopolski XX wieku* Jarosława Mulczyńskiego, *Słowniku biograficznym oficerów Powstania Listopadowego* Roberta Bieleckiego, *Słowniku biograficznym ziemi cieszyńskiej* Józefa Golca i Stefanii Bojdy czy *Toruńskim słowniku biograficznym*¹⁷.

Inne publikacje o charakterze biograficznym, takie jak *Neofici polscy* Teodora Jeske-Choińskiego, *Księga pamiątkowa opracowana staraniem Komitetu Obywatelskiego w czterdziestą rocznicę powstania r. 1863/1864, Nekrologi „Kuriera Warszawskiego”* Andrzeja Tadeusza Tyszki czy opracowania cmentarzy autorstwa Eugeniusza i Jadwigi Szulców przynoszą informacje

¹⁵ Np. Aleksander Getritz, Józef Janiszewski, Emanuel Kleinert, Gabriel Ogiński, Józef Razumiejczyk.

¹⁶ *Słownik pracowników książki polskiej*, pod red. I. Treichel, Warszawa, Łódź 1972. *Suplement* pod red. I. Treichel, Warszawa-Łódź 1986. *Suplement 2* pod red. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2000. *Suplement 3* pod red. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2010.

¹⁷ *Czy wiesz kto to jest?*, pod red. S. Łozy, t. 1-2, Warszawa 1938; J. Mulczyński, *Słownik grafików Poznania i Wielkopolski XX wieku urodzonych do 1939 roku*, Poznań 1996; R. Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów Powstania Listopadowego*, t. 1-3, Warszawa 1995-1998; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*, t. 1-3, Cieszyn 1993-1998; *Elektroniczny słownik biograficzny Śląska Cieszyńskiego*, [online], [dostęp: 10.05.2013]. Dostępny WWW: <http://sownik.kc-cieszyn.pl/index.php/content,592/>; *Toruński słownik biograficzny*, pod red. K. Mikulskiego, t. 4, Toruń 2004.

fragmentaryczne. Ich wartość dla badań nad historią intrologatorstwa jest niewielka, ale dane o osobach nieznanach z innych źródeł pozwalają ulokować postać w kontekście środowiskowym¹⁸.

Kolejną kategorią są publikacje naukowe i popularnonaukowe. Niektóre z nich poświęcone są jednej osobie¹⁹, w innych pojawia się ich szereg – np. rodzina, współpracownicy, członkowie jakiegoś środowiska lub postacie z określonego miejsca i okresu chronologicznego²⁰.

Szereg tekstów ma charakter publicystyczny czy wręcz dziennikarski, a także wspomnieniowy. Te ostatnie pisane są przez osoby znające osobiście

¹⁸ T. Jeske-Choiński, *Neofici polscy. Materiały historyczne*, Warszawa 1905; J. Białynia Chołodecki, *Księga pamiątkowa opracowana staraniem Komitetu Obywatelskiego w czterdziestą rocznicę powstania r. 1863/1864*, Lwów 1904; A.T. Tysza, *Nekrologi „Kuriera Warszawskiego” 1821-1939*, t. 1-4, Warszawa 2001-2012; E. Szulc, *Cmentarz Ewangelicko-Augsburski w Warszawie*, Warszawa 1989; J. i E. Szulc, *Cmentarz Ewangelicko-Reformowany w Warszawie*, Warszawa 1989.

¹⁹ J. Osięgłowski, *Bonawentura Lenart – twórca nowoczesnej polskiej konserwacji książki*, „Studia o Książce”, 1986, t. 16, s. 191-215; J. Rogala, *Z dziejów księgarni K. Szczepańskiego w Warszawie w początkach XIX w.*, „Księgarz” 1967, nr 2, s. 48-51; W. Puget, *Od oprawy artystycznej do „pseudoprzemysłowej”. Przyczynek do dziejów intrologatorstwa warszawskiego [w:] Rzemiosło artystyczne. Materiały Sesji Oddziału Warszawskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki*, t. 2, pod red. M. Bobrowa, Warszawa 2001, s. 359-364; M. Mlekicka, J. Rogala, *Księgarnia wydawnicza Józefa Pukszy w Warszawie (1815-1834)*, „Roczniki Biblioteczne”, 1966, t. 10, z. 1-2, s. 91-140; E. Pokorzyńska, *Warszawski warsztat opraw empirowych Antoniego Oehla*, „Roczniki Biblioteczne” 2004, t. 48, s. 83-106; też, P. Marcinkowski, *Zdzisław Szafranek intrologator z Koszykowej*, „Akapi” 2011, t. 6, s. 41-45; H. Widacka, *O paryskiej intrologatorni Wincentego Kisiela w roku 1841*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2004, t. 36, s. 269-274; A. Kłossowski, *Gabriel Ogiński, książkę – artysta – intrologator. (Z dziejów książki polskiej we Francji)*, „Księgarz” 1978, nr 1 s. 21-28; A. Kempa, *Śpiewak czyli Kantor*, „Bibliotekarz” 2004, nr 6 s. 29-30.

²⁰ J. Pachonński, *Zmierzch sławetnych. Z życia mieszczan w Krakowie w XVII i XVIII wieku*, Kraków 1956; tenże, *Drukarze, księgarze i bibliofile krakowscy 1750-1815*, Kraków 1962; M. Kocójowa, *Krakowski świat książki doby autonomii galicyjskiej*, Kraków 1990; J. Dobrzycki, *Zarys dziejów intrologatorstwa w Krakowie*, Kraków 1968; D. Wańka, *Świat kaliskiej książki pod zaborem rosyjskim (1815-1914)*, Kalisz 2002; J. Konieczna, *Kultura książki polskiej w Łodzi przemysłowej (1820-1918)*, Łódź 2005; M. Żynda, *Intrologatorstwo poznańskie 1574-1975*, Poznań 1975; L. Rosadziński, *Ginące rzemiosło. Śladami poznańskich intrologatorów*, Poznań 2011; E. Różycki, *Z dziejów XIX i XX wiecznego intrologatorstwa we Lwowie*, „Biuletyn Informacyjno-Instrukcyjny Miejskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie” 1992, nr 3 s. 21-37; W. Ciszewska, *Intrologatornie w Toruniu w latach 1945-1950*, „Folia Toruniensia” 2007, t. 7, s. 65-70; K. Szymańska, *Intrologatorzy i księgarze w Lesznie w XVIII wieku*, „Roczniki Biblioteczne” 1999, t. 43, s. 105-119; E. Pokorzyńska, *Intrologatorzy warszawscy w świetle akt Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu z lat 1822-1869*, „Rocznik Warszawski”, 2007, t. 35, s. 285-309; też, *Sztuka intrologatorska w Warszawie w I połowie XIX wieku*, „Roczniki Biblioteczne” 2007, t. 51, s. 103-125; A. Kłossowski, *Sylwetki emigracyjne. Księgarze, intrologatorzy, drukarze*, „Księgarz” 1978, nr 4, s. 21-26; K. Jahoda, *Legenda przemysłowo-rzemieślniczego Krakowa przełomu wieków – na przykładzie tradycji rodzin Herliczków i Jahodów*, „Krzysztofor” Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego miasta Krakowa, 1998, t. 20, s. 166-176; J. Jackowski, *Rodzina Chodowieckich*, „Filokartysta” 1996, nr 3, s. 19-21.

bohatera²¹. Tematy biograficzne czasem podejmują studenci w swych pracach magisterskich. Kilka takich prac poświęcono intrologatorom; najwartościowsza z nich jest praca napisana przez wnuczkę krakowskiego mistrza Łukasza Kruczkowskiego²². Życiorysy pracowników lub członków organizacji zamieszczano w wydawnictwach jubileuszowych lub okazjonalnych oraz w prasie zakładowej. Noty poświęcone intrologatorom można znaleźć w publikacjach związkowych i zakładowych branży poligraficznej, środowiska rzemieślniczego, w wydawnictwach własnych bibliotek²³.

Wystawy opraw książek były dobrą okazją do przedstawienia ich autorów. Katalogi lub wydawnictwa towarzyszące wystawom zawierają czasem

²¹ O. Budrewicz, *Baedeker warszawski. II: Raczej o ludziach*, Warszawa 1961; tenże, *Sagi warszawskie. Trzecia seria sensacyjnych i powszednich, romantycznych i prozaicznych dziejów rodzin warszawskich*, Warszawa 1983; S. Mravincsics, *Młody artysta intrologator Władysław Grabowski*, Poznań 1932; E. Janowiak, *Mistrz artystycznej oprawy*, „Orawa” 1998, t. 10, s. 174-178; (alp), *W pracowni intrologatora*, „Gazeta Stołeczna” (dod. do „Gazety Wyborczej”) 1994, nr 299, s. 10; *Saga rodu Strusińskich*, „Rzemieślnik” 1995, nr 9, s. 12; (W.), *Cieniom śp. Roberta Jahody*, „Poligrafika” 1947, nr 1, s. 37; A. Olszewski, *O profesorze Lenarcie*, „Rocznik Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie”, 1975/76, t. 5, s. 147-148; A. Bogdanowicz, *Stanisław Wilczek – artysta i intrologator (1912-1978)*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1983, t. 32, s. 167-168; I. Rymwid-Mickiewicz, *Jan Wejmer – drukarz – intrologator – społecznik*, „Ziemia Łomżyńska” 1990, t. 4, s. 223-225; M. Szypulski, *Stanisława Jaklicz*, „Kultura” (Paryż) 1991, nr 6, s. 136; W. Stankiewicz, „*L’homme malade de livres*”, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 1967, nr 2, s. 12-15; A. Kosmowska-Kowalska, *Bolesław Zimny – intrologator*, „Kronika Miasta Poznania” 1992, nr 3-4, s. 330-331; T. Makowski, *Intrologatornia polska w Oflagu w Dobiegniewie*, „Bibliotekarz” 1968, nr 2, s. 56-57; Z. Jędrzyński, *Kochał życie, ludzi i pracę. Marian Szulc (1912-2010)*, „Głos Uczelni” *Pismo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika* 2010, nr 4, s. 18-19; J. Zawadzki, *Irena Wyrozemska 1904-1987. Wspomnienie*, „Gazeta Stołeczna” (dod. do „Gazety Wyborczej”) 2004, nr 224, s. 9.

²² B. Kruczkowska, *Łukasz Kruczkowski jako intrologator, działacz zawodowy i społeczny*, prom. J. Jarowiecki, Kraków WSiP 1980; J. Biedrzycka, *Franciszek Joachim Radziszewski artysta – intrologator (1876-1941)*, prom. A. Skrzypczak, Warszawa UW 1989; B. Studniewska, *Pamiętnik poznańskiego intrologatora Stanisława Haremy*, prom. J.B. Korolec, Lublin UMCS 1983; B. Linhart, *Aleksander Semkowicz – intrologator, bibliofil, bibliograf*, prom. E. Chełstowski, Kraków WSP 1977; D. Chojecka, *Mistrz i jego dzieło. Studia nad twórczością Bonawentury Lenarta*, prom. B. Gutowski, Warszawa UKSW 2010.

²³ *75 lat Okręgu Warszawskiego Związku Zawodowego Pracowników Poligrafii 1892-1967*, pod red. H. Kowala, Warszawa 1968; *Wydanie pamiątkowe z okazji ponownego podjęcia działalności Związku Zawodowego Pracowników Przemysłu Poligraficznego w Polsce okręg Bydgoszcz*, Bydgoszcz 1946; *Minęło ćwierć wieku..., 1945-1970*, pod red. J. Fajęckiego, Warszawa-Wrocław 1970; *Z dziejów pracy i walki. Księga pamiątkowa 1892-1947*, pod red. W. Korala, Warszawa 1947; M. Stopa, *Rzemieślnicy warszawscy*, Warszawa 2007; *Rody i działacze rzemiosła Pomorza i Kujaw*, Bydgoszcz 1989; *W służbie książki i prasy polskiej. Bydgoszcz XIX-XX w.*, pod red. J. Podgórecznego, Bydgoszcz 1978; *Żyją w naszej pamięci. Wspomnienia o pracownikach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, pod red. J. Jagielskiej i T. Jedynaka, Warszawa 2006; A. Rymkiewicz, *Od woźnego do intrologatora*, „Bibliotekarz Kujawsko-Pomorski” 2003, nr 2, s. 24-29; L. Stankiewicz, *Czesław Kowalczyk (1935-1996)*, „Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 1998, t. 9, s. 221-223.

teksty biograficzne²⁴. Najcenniejszym materiałem są wspomnienia samych intrologatorów. Opublikowano część pamiętnika intrologatora poznańskiego Stanisława Haremzy, inny poznaniak, Stanisław Kwiatkowski sam opublikował swoje wspomnienia²⁵. W zbiorach rodzinnych zachowały się fragmenty, odpisy lub kopie pamiętników Aleksandra Semkowicza, Łukasza Kruczkowskiego, Jana Recmanika.

Bogate materiały źródłowe są rozproszone, należą do nich notki prasowe, reklamy i nekrologi, wydawnictwa adresowe, wydawnictwa i prasa regionalna, wspomnienia różnych osób, np. z kręgu intrologatorów²⁶, bibliofilów itp.; materiały archiwalne cechowe, zakładowe i urzędowe, wydania źródeł, katalogi biblioteczne i antykwarskie. Wartościowym źródłem informacji staje się internet, bogaty w materiały i inwentarze archiwalne, zawartość bibliotek cyfrowych, portale genealogiczne, strony internetowe różnych organizacji i instytucji, jak też strony WWW firm intrologatorskich, czasem wielopokoleniowych²⁷.

Rozkład publikacji jest bardzo nierównomierny. Niektóre osoby doczekały się kilku opracowań lub wspomnień, np. dla postaci Bonawentury Lenarta, Roberta Jahody czy Aleksandra Semkowicza można by zestawić pokazną bibliografię przedmiotową, inne osoby, nawet równie ważne w swym czasie i środowisku, popadły w zapomnienie.

Projekt słownika intrologatorów polskich

Kartoteka intrologatorów powstała kilkanaście lat temu i wciąż jest rozwijana. Ma ona formę papierową. Dla każdego intrologatora, którego udaje się

²⁴ *Oprawy artystyczne Heleny Karpińskiej*, opr. T. Pieniążek, Wrocław 1983; Stanisław Wilczek (1912-1978) *Wspomnienie o przyjacielu oraz katalog wystawy opraw książkowych wykonanych przez mistrza intrologatorstwa artystycznego Stanisława Wilczka*, opr. R. Chrzastowski, Katowice 1988; Ryszard Ziemia – *artystyczna oprawa książki*, Koszalin 1980; M. Hilchen, *Pomyślał, rysował, wykonał Franciszek Joachim Radziszewski* [w:] *Oprawy artystyczne Franciszka Joachima Radziszewskiego*, Łódź 1987; Aleksander Semkowicz 1885-1954. *Intrologator, mickiewiczolog, bibliofil*, opr. E. Bukowska, Warszawa 1992; T. Windyka, *Marmurki zakłète w papierze. Wzorzyste papiery intrologatorskie Stefana Szczerbińskiego*, Duszniki Zdrój 2002.

²⁵ S. Harema, *Wspomnienia starego intrologatora* [w:] *Poznańskie wspominki*, Poznań 1960; S. Kwiatkowski, *Moje półwiecze przygody z intrologatorstwem*, Poznań, Góra [2000].

²⁶ K. Hałaciński, *O krakowskich intrologatorach ubiegłego wieku*, Kraków 1926; R. Pachucka, *Pamiętniki z lat 1886-1914*, Wrocław 1958; I. Lorentowicz, *Oczarowania*, Warszawa 1975; J. Dmochowska, *Jeszcze o dawnej Warszawie*, Warszawa 1960; S. Dippel, *O księgarzach, którzy przeminęli*, Wrocław 1976; H. Mortkowicz-Olczakowa, *Pod znakiem kłoska*, Warszawa 1962.

²⁷ Np. Galeria Witraż w Nowym Sączu, [online], [dostęp: 10.05.2013]. Dostępny WWW: <http://www.galeria-witraz.pl/>; Zakład Intrologatorski Wojciecha Grzywy w Krakowie, [online], [dostęp: 10.05.2013]. Dostępny WWW: <http://www.intrologatorstwo.com/ofirmie/>

zidentyfikować, zakładana jest karta w formacie A5, na której gromadzone są informacje. Gdy ilość danych przekracza pojemność jednej karty – zakładana jest koperta, do której trafiają wszelkie fiszki, fotografie, wycinki, kserokopie i wydruki. Gdy i tu zabraknie miejsca – materiały przenoszone są do teczek. Aktualnie kartoteka obejmuje ok. 4-5 tysięcy kart. Nadto w zgromadzonych materiałach, tj. w publikacjach, kserokopiach, oraz w kartotece bibliograficznej postulatów, jest wiele nieprzebadanych materiałów, z których wypłyne zapewne wiele informacji na temat nieznanych dotychczas postaci. Zbiór materiałów uzupełnia ikonografia, przechowywana w postaci cyfrowej, obejmująca fotografie opraw, sygnatury intrologatorów oraz reprodukcje dokumentów, reklam, zdjęć.

Kartoteka służy pracom badawczym autorki artykułu, czasem też pozwala odpowiedzieć na kwerendy – najczęściej są to zapytania antykwaryuszy przygotowujących katalogi aukcyjne.

Dotychczas na podstawie zebranych materiałów powstała lista intrologatorów warszawskich XIX i 1. połowy XX wieku, która stanowiła aneks do dysertacji doktorskiej autorki i objęła około 2000 osób²⁸. Uwzględniono jedynie nazwisko i imię, znane daty działalności, adresy. Podawano także uwagi, gdy chodziło o księgarza lub drukarza, który posiadał intrologatornię, właściciela fabryki wytworów intrologatorskich, wskazywano czeladników, uczniów oraz robotników fabrycznych.

Założonym punktem docelowym tej pracy miał być słownik biograficzny intrologatorów polskich. Inspirację stanowiła praca Andrzeja Tomaszewskiego poświęcona giserom – odlewaczom czcionek²⁹. Innym wzorem jest pomnikowe wydawnictwo *Drukarze dawnej Polski*³⁰, cechujące się merytoryczną kompetencją i szczegółowością, niezadowolające jednak ze względu na brak warstwy ikonograficznej.

W dobie technologii cyfrowych atrakcyjne wydaje się utworzenie komputerowej bazy danych, zwłaszcza takiej, która byłaby dostępna w sieci, mogła się wciąż rozwijać, a także wzorem innych internetowych portali społecznościowych, mogłaby być współtworzona przez użytkowników. Sukcesywnie tworzone biogramy mogłyby stanowić materiał do przyszłej publikacji papierowej. Największym walorem takiej formy jest jednak możliwość zamieszczania materiałów różnego rodzaju, nawet o słabszej jakości, które dla

²⁸ E. Pokorzyńska, *Z dziejów intrologatorstwa warszawskiego XIX i 1. połowy XX wieku*, dysertacja doktorska przygotowana pod kierunkiem prof. UŚ E. Różyckiego, Katowice 2009.

²⁹ A. Tomaszewski, *Giserzy czcionek w Polsce. Poczec odlewaczy czcionek działających w dawnej Polsce oraz polskich za granicą*, Warszawa 2009.

³⁰ *Drukarze dawnej Polski*, Warszawa, Kraków, Wrocław 1959-2001.

potencjalnych użytkowników mogą mieć wartość źródłową, a w tradycyjnym wydawnictwie muszą zostać poddane surowej selekcji.

Projekt bazy wymaga gruntownych przemyśleń i konsultacji zarówno od strony merytorycznej, jak i technicznej oraz w kwestii prawa autorskiego. Pewne podstawowe założenia wydają się oczywiste.

1. Podstawą rejestracji osoby jest nazwisko i imię wraz w wariantami, miejsce lub miejsca działalności, daty działalności.

2. Baza powinna rejestrować wszystkie osoby związane z introligatorstwem, selekcja następowałaby w fazie przygotowania publikacji drukowanej.

3. Głównym elementem hasła byłby biogram.

4. Ze względów prawnych zapewne niemożliwe lub trudne będzie włączenie do bazy innych publikacji w formie zdigitalizowanej³¹, zatem baza musiałaby mieć formę bibliograficzną, ewentualnie z adnotacjami lub nie-dużymi cytatami.

5. W bazie mogłyby znaleźć się materiały ikonograficzne, przede wszystkim fotografie opraw, sygnatury introligatorów, fotografie osób i warsztatów, reprodukcje dokumentów archiwalnych, takich jak dyplomy, rachunki, korespondencja i firmowe papiery listowe, reprodukcje reklam.

6. Adresografia mogłaby nie ograniczać się do noty tekstowej, lecz można byłoby stworzyć zbiór reprodukcji kart w księgach adresowych i połączyć je z hasłami osobowymi za pomocą hiperłączy. Poza prostą informacją adresową czytelnik mógłby zobaczyć daną postać na tle swego lokalnego środowiska zawodowego.

7. Możliwe byłoby połączenie haseł linkami ze stronami internetowymi, na których znajdują się materiały źródłowe.

8. Powinien istnieć szereg indeksów: wykaz nazwisk wskazujący na powiązania danych introligatorów z innymi, indeks autorów publikacji oraz wykaz źródeł (bibliografia), indeksy (galerie) ilustracji w kategoriach: oprawy, sygnatury, dokumenty, reklamy, fotografie osób.

Badania nad historią introligatorstwa w Polsce wykazują opóźnienie w stosunku do postępu prac w innych krajach. Realizacja bazy biograficznej byłaby nie tylko udostępnieniem efektów prac dokumentacyjnych autorki, ale też wzbogaciłaby tematykę introligatorską w polskiej bibliologii i podążała śladem tegumentologii światowej.

³¹ W wyniku konsultacji z redakcją *Słownika pracowników książki polskiej* okazało się, że nie ma możliwości prawnej zaadaptowania biogramów już istniejących w tym wydawnictwie.

Abstract

The state of research on the biographies of Polish bookbinders

The author discusses foreign reference books devoted bookbinders. Researches where were published biographical articles devoted to Polish bookbinders, both in bibliological publications and general. Presents own research, which is collected in the form of files. The author reports proposal of publication of the collected material in electronic form.